

על המחקר 'רכישת שפה כצוהר לאינטגרציה חברתית בקרב ילדים דוברי רוסית כשפת אם בישראל'

בלה קוטיק-פרידגוט

במאמר שהתפרסם בנוסח אנגלי בגיליון הראשון של כתב העת האלקטרוני **עינים בלשון וחברה**, בעריכת ד"ר מלכה מוצ'ניק, מדווחת קבוצת חוקרים שפעלו יחד (שרון ערמון-לוטם, נטאליה גארינה, כרמית אלטמן, ז'אנה בורשטיין-פלדמן, גלינה גורדיצ'בסקי, אולגה גופול ויואל וולטרס) על תוצאות ראשוניות של מחקר נרחב העוסק בהיבטים של לשון והתפתחות חברתית בילדות מוקדמת (גילים 4-7) אצל ילדים ישראלים דו-לשוניים, הדוברים רוסית ועברית.

בהתבסס על נתונים שהתקבלו לגבי רכישת שפה, תחזוק שפה והעמדות כלפיה, מנסים שרון ערמון-לוטם ועמיתיה לאתר מדדים המצביעים על אינטגרציה חברתית ותרבותית של ילדים אלה. מהפרספקטיבה המוגדרת במחקרם - הלשון כצוהר להבנת תהליכים חברתיים - הם בוחנים את שימוש הלשון ואת רכישת הלשון כאמצעי להבנת זהות חברתית ועמדות של ילדים הדוברים בשפת מיעוט ושל בני גילם הדוברים עברית כשפת אם.

המחקר מתמקד במעברים בין מסגרות: המעברים הפורמליים - מן הבית אל הגן ואל בית הספר, והבלתי פורמליים, כלומר בין סביבות חברתיות - מן המשפחה אל קבוצת בני-הגיל ('קבוצת השווים') ואל קבוצות של זהות קולקטיביות.

בעוד שעיקר תשומת הלב בחקר רכישת השפה התמקד עד היום בהיבטים הקוגניטיביים והלשוניים של תהליך זה, מתרבים והולכים הניסיונות לעסוק בהיבטי החיברות (הסוציאליזציה) הכרוכים ברכישת שפה אצל ילדים השייכים למיעוט לשוני.

המחקר הנסקר כאן כוון ברוח זו לעסוק בשאלות הבאות:

אילו תנאים לשוניים ופסיכו-חברתיים עשויים לסייע באופן הטוב ביותר לאינטגרציה חברתית? מה מחירה של ההסתגלות התרבותית (אקולטורציה) ככל שהדברים אמורים בזהותו המקורית של הילד, ביחסיו עם הוריו, סביו ואחיו, ובמצבן של לשון המיעוט ותרבותו בהקשר החברתי החדש? מטרת המחקר היא לתעד דפוסים של אינטגרציה לשונית וחברתית, כדי לסייע בזיהוי הדרכים החינוכיות הראויות ליצירת חשיפה איכותית ללשון היעד באופן שיש בו לקדם אינטגרציה חברתית.

מחקר זה בוחן את הדפוסים האישיים, הבין-אישיים והקבוצתיים של השימוש בלשון בילדות המוקדמת, תוך התייחסות למאפיינים צורניים-תחביריים, למאפיינים מילוניים ולמאפייני שיח. החוקרים, מחברי המאמר, חיפשו ביטויים להסתגלות חיובית וכן סימנים למצבי סיכון המאפיינים ילדים המתקשים באינטגרציה חברתית. את החומר שעניין אותם הם איתרו באופן בלתי ישיר באמצעות יצירת פרופילים של רכישת לשון ושימוש בלשון באינטראקציות חברתיות, ובאופן ישיר יותר באמצעות ראיונות הבודקים את התפיסות האישיות של ילדים דוברי רוסית ועברית ואת האופנים שבהם הם מקיימים אינטראקציה חברתית.

ד"ר בלה קוטיק-פרידגוט הייתה פרופסור לפסיכולוגיה באוניברסיטת רוסטוב-שעל הדון, ברית המועצות. כיום היא מלמדת במכללת דוד ילין לחינוך, שבה היא מרצה על פסיכולוגיה של למידת לשון והוראת לשון.

בהסתמכם על מחקרים העוסקים בעמדות כלפי הלשון ובתלות ההדדית בין לשונות אצל דו-לשוניים, הם מעלים את ההנחה שילדים שלהם עמדות שליליות כלפי הרוסית, עשויים להיות בעלי ביצועים לשוניים טובים יותר בעברית. השקפתי, המבוססת על מחקר שערכתי לגבי מתבגרים, שונה.¹

הצלחתו של התלמיד בבית הספר תלויה בשליטתו בלשון ברמה המאפשרת פעילות קוגניטיבית ואקדמית/בית ספרית. לשון זו שונה מן 'הלשון החברתית' שמדברים בה בבית. קמינס (Cummins, 1979) ניסח את היפותזת התלות ההדדית בלשון (דהיינו שלשתי הלשונות של הילד המהגר יש 'כשירות בסיסית משותפת') התאוריה של קמינס חולקת על ההשקפה הגורסת שמקסימום זמן חשיפה ללשון השנייה די בו לרכישת לשון שנייה. ואכן, המחקר בעשרים השנה האחרונות הוכיח שבסיס חזק בלשון הראשונה מגדיל את הכשירות בלשון השנייה הנרכשת.

לא ניתן למצוא במאמר תשובות לכל השאלות שהמחברים מעלים, כיוון שמדובר בדיווח ראשוני, אך הם מציגים כבר כמה נתוני התחלה מעניינים.

הנתונים שהתקבלו לגבי ידע של אוצר מילים (ידע לכסיקלי) מצביעים על ביצועים טובים יותר בעברית מאשר ברוסית אצל ילדים עולים דוברי רוסית כשפת אם. נדרש לילדים זמן רב יותר להגיב על גירוי תמונתי ברוסית (עד 40 דקות) מאשר בעברית (20-25 דקות). נוסף לכך, רבים מפרטי הלשון (שהגירויים התמונותיים היו אמורים לעורר) היו בלתי ידועים לילדים ברוסית (אבל ידועים בעברית).

יש מדדים מובהקים המצביעים על רכישה המיוחדת לתחומים ספציפיים. סיטואציות של משחקי תפקידים חשפו הבדלים נוספים ביחס לשתי הלשונות. פריטים הקשורים למטבח עוררו אצל הילדים שנחקרו פחות דיבור בעברית מאשר ברוסית. ייתכן שהדבר נובע מקשיי גישה של הילדים לשמות המזונות בעברית ו/או מהעדר התנסות במטבח שבו מתפקדים בעברית. לעומת זאת, משחקים במתקנים בחצר עוררו אצל הילדים יותר דיבור בעברית מאשר ברוסית.

על מדדים נוספים לזהות חברתית עמדו החוקרים מנתונים נרחבים שהתקבלו לגבי עמדות הנחקרים ביחס לסיטואציה הלשונית חברתית שבה הם נמצאים. נתונים אלו מראים העדפה חזקה לעברית במגעים חברתיים. מונח בלתי צפוי שהתגלה בבדיקות גישוש ראשוניות (exploratory pilot testing): הילדים מן הבתים דוברי הרוסית השתמשו בתווית הזיהוי 'עברי' כדי לתאר ילדים ילידי ישראל דוברי עברית מהבית.

ראוי לצפות להמשכו של מחקר מבטיח זה ולקבלת תוצאות נוספות. נציין שהמאמר כולל גם סקירה מקיפה בעלת ערך על מאמרים וספרים רלוונטיים (66 במספר) הנוגעים להיבטים שונים של התפתחות הדו-לשוניות.

1 Kotik-Friedgut, B. (2003). The Motivational-Affective Complex in New Language Acquisition: Russian-Speaking New Immigrant Adolescents. In T. Horowitz, B. Kotik-Friedgut & S. Hoffman (eds.) *From Pacesetters to Dropouts: Post-Soviet Youth in Comparative Perspective*. New York: UPA.